

<https://www.instagram.com/seifollahshokri/>

آب انبار قاجاری "حکیم" در قزوین است؛ ۱۵۰ کیلومتر دورتر از هياهو پایتخت. جایی که هیچ صدایی جز ریشه سیم‌های ساز شنیده نمی‌شود. چند سالی است که این آب انبار تاریخی و ثبت شده در فهرست آثار ملی به کارگاهی برای ساخت سازهای سنتی و احیای سازهای باستانی "سیف‌الله شکری" تبدیل شده است. او روزها و شب‌ها را در این آب انبار قدیمی بی‌آنکه گذر زمان را حس کند سپری می‌کند.

سیف‌الله شکری هنرمند جوان قزوینی، متولد ۱۳۵۴؛ ۱۷ سال است که به صورت تخصصی سازسازی را دنبال می‌کند و حتی توانسته تعدادی از سازهای ایران باستان را نیز از نو زنده کند؛ برای مثال چندین ساز چنگ و سازهایی مانند نی ۳ هزارساله خوزستان، چنگ باستانی، بربط ایلامی، لیر اشکانی و همچنین ابداع سازهایی چون ساز "نگاره."

سیف‌الله شکری تاکنون ۳ چنگ را به سازمان ملل هدیه داده است که در دفاتر آن نگهداری می‌شود و یکی از سازهای هدایی وی طبق گفته خودش به عنوان سفیر صلح برگزیده شده است و ساز فرش قزوین نیز یکی از برجسته ترین آثار وی به حساب می‌آید. می‌گوید با ابداع این ساز رویای کودکی‌اش به حقیقت پیوسته است او می‌گوید (از کودکی با قالبیابی آشنا بودم و اعضای خانواده‌ام به این هنر مشغول. به نوجوانی و جوانی که رسیدم همیشه به فکر این بودم که چطور می‌توانم احساسات، شادی‌ها، رنج‌ها و دردهای قالبیافتگان را به گوش همه برسانم و در واقع، ساخت ساز فرش قدردانی از این هنرمندان بی‌ادعا بود) و امروزه خود ساز و صدای آن تا سازمان ملل متحد هم رفته است."

بعد از سال‌ها تلاش برای برآوردن این آرزو، سرانجام از سال ۱۳۸۶ گام به گام به ساختن این ساز پرداختند.

گفته شده قدیمی‌ترین فرش، "فرش پازیریک" است. این فرش را "سرگی رودنکو"، باستان‌شناس روس، در سال ۱۳۲۸ (۱۹۴۹)، در دره پازیریک در سیبری در کنار اشیاء باستانی دیگری در گور یخزده یکی از فرمانروایان سکایی پیدا کرد که گویا به دوران هخامنشیان باز می‌گردد. از همین رو، شکری تصمیم گرفت آن را به گونه‌ای طراحی کند که به طور غیرمستقیم ظاهرش هم از همان دوران الهام گرفته شده باشد. به همین دلیل به نوعی می‌توان طرح دروازه ملل تخت‌جمشید را نیز در آن دید

در دنیا سازی وجود ندارد که از آن بتوان کامل ترین ترکیب سازهای جهان را شنید، ساز فرش از جمله کامل ترین سازهای جهانی محسوب می‌شود و اگر در میان انواع امکانات ساز، امکان دیگری که در سازهای بادی وجود دارد به آن افزوده می‌شد بدون شک در صنعت ساز به نمونه دست نیافتنی تبدیل می‌شد. با این وجود در این ابزار موسیقی با قالب فرش می‌توان صداهای مضرابی، زخمه ای و همچنین کششی از انواع آرشه ای و کوبه ای را شنید که در نوع خود ابزاری بی نظیر محسوب می‌شود.

از آنجا که سیمی برای این ساز ساخته نشده بود، ایشان سیم آن را از ۶ لایه ماده‌ای ترکیبی ساخت: سیمی از جنس برنج، نیکل، کروم، استیل ضد اسید و حرارت، آلیاژ برنز، ابریشم و آلیاژ مس، که به قول خودشان هنوز برای هیچ ساز سنتی ایرانی از آن استفاده نشده است. همچنین او جنس این ساز را هم از ماده‌ای ترکیبی انتخاب کرد تا بتواند ۱۰ تن وزن را تحمل کند: ترکیبی از چوب‌های گردو، کاج، توت، آکازو، افرا و چند نوع فلز دیگر. نمونه اولیه این ساز در سال ۱۳۸۹ به پایان رسید. به گفته سیف‌الله شکری بیشترین زمان برای طراحی، محاسبات، ساخت مواد و دستگاه‌های مورد نیاز برای آن صرف شده است

همچنین با الهام از کار گروهی در فرش، این ساز را چند نفر با هم می‌توانند بنوازند. ساز کوچک آن را ۴ نفر (محدوده صوتی نمونه کوچک: ۲ بازه ۴ اکتاوی) ساز متوسط آن را ۶ نفر (محدوده صوتی نمونه متوسط: ۲ بازه ۶ اکتاوی) و ساز بزرگ آن را ۱۰ نفر (محدوده صوتی نمونه بزرگ: ۴ بازه ۷ اکتاوی) می‌توانند به صورت گروهی بنوازند. اندازه ساز ۱۰ نفره ۲۶۵ در ۱۵۵ سانتی متر است.

روش نواختن ساز فرش نیز متفاوت است و با توجه به نوع صدایی که از ساز انتظار دارید نواختن آن نیز متفاوت خواهد بود. مثل نواختن قانون و چنگ با استفاده از انگشتان می‌توان این ابزار موسیقی نوین را نوازش کرد. از این ساز می‌توان به عنوان سنتور نیز استفاده کرد و کافی است که دو مضراب را در دست بگیرید و صداهای شورانگیزی را با استفاده از آن تولید کنید. با استفاده از ساز فرش همچنین می‌توانید صدای سازهای کوبه ای را نیز تولید کنید.

صدای ساز به گونه ای است که این امکان وجود دارد که بتوان آن را شبیه سازهای سنتور، چنگ، قانون و سنتور باس دانست و در عین حال این ساز بی نظیر دارای شخصیت خاص و متفاوت خود نیز هست که آن را از دیگر سازها مجزا می‌کند. کسانی که اهل موسیقی هستند و آشنایی مختصری با انواع سازها دارند به خوبی می‌توانند به ارزش این ساز پی ببرند و علاقه مندان به موسیقی نیز قطعاً از آن لذت خواهند برد.

نمونه اصلی ساز فرش که ساخته شده است به طول ۲٫۶ متر و در عرض ۱٫۵ متر می‌باشد که وزن آن در حدود ۲۶۰ کیلوگرم است و با استفاده از آن می‌توان ۳۰۰ نت را اجرا کرد. نمونه کوچکتر آن در حدود ۱۰ کیلوگرم وزن دارد که عرض آن ۶۶ سانتیمتر و طول آن نیز ۱۱۵ سانتیمتر است که با استفاده از آن می‌توان ۶۰ نت را اجرا کرد.

در ادامه قسمتی از مصاحبه جناب شکری با جناب مسعود لقمان /فصلنامهٔ آموزش، شماره پنجم، زمستان ۱۳۹۱ را میخوانیم:

فرش را چگونه ساختید؟

دار قالی ساختاری آکوستیکی دارد. مایل بودم که طراحی ساز به گونه‌ای باشد تا آنجا که ممکن است، تداعی‌کننده‌ی دار قالی باشد. دیدم، زمانی که دار چله‌کشی می‌شود، ما فرکانس‌های اکتاو اول پیانو را داریم، ولی آن‌قدر میراست و زود از میان می‌رود و جشمش کم است که گوش به سختی می‌شنود و تقریباً فرکانس‌ها نزدیک است. بعد دقت کردم و دیدم فرش‌بافان، وقتی به یک‌دوم فرشی که می‌بافند می‌رسند، ناخودآگاه با بافتن شروع می‌کنند به زمزمه کردن. فرش بافته‌شده سیستم تشدید دارد و آن، خود فرشی است که بافته‌شده و چون جنسش از پشم و نخ است، بخشی از صدا را از میان می‌برد و وقتی به انتها می‌رسد ما دور و بر اکتاو چهارم پیانو را داریم.

مصمم شدم تا این صداهایی را که می‌شنوم و تلفیق نواهای ذهنی‌ای را که در اندیشه دارم، چند نفر دیگر هم بشنوند و لذت ببرند. کار آغاز شد و دیدیم که غیرممکن است، چون عملاً باید تعریف‌هایی متفاوت با تعریف موسیقی روز دنیا و سیستم طراحی ساز داشته باشیم. من اساس را بر این گذشتم تا جایی که امکان‌پذیر است، ظاهر دار قالی دست نخورد. چارچوب اصلی را طراحی کردیم و به جای صفحه و جعبه‌ی تشدید متفاوت، یک دار قالی نیم‌بافته‌شده را در نظر گرفتیم، چون قالی‌ای که کامل بافته شود، روی دار نمی‌ماند و بنا بود فرش‌مان، همیشه روی دار بماند و هیچ‌گاه تکمیل نشود!

روی این ساز، نقشه‌ی فرش قزوین معرق شد. کاربردهایی را برای آن قرار دادم که به نسبت آن‌ها ما به مشکلاتی برخوردیم که باید رفع می‌کردیم. یکی این بود که ما از قانون کوتاه کردن طول سیم در فیزیک در این ساز نمی‌توانستیم استفاده کنیم، چون هر سیمی که داشتیم باید طول‌های آن‌ها با هم برابر می‌بود. شما در هیچ دار قالی‌ای، آن چوبی که دو رشته تار را از هم جدا می‌کند، موب نمی‌بینید و همیشه صاف است. بنابراین ما یکی از بهترین ابزارهای مان را از دست می‌دهیم و آن قانون طول بود. پس مجبور شدیم روی قانون کشش و قطر سیم کار کنیم. در این‌جا دو مشکل دیگر داشتیم. یکی، ساخت سیم و دیگری نیروی کشش سیم بود. محاسبه که کردیم دیدیم ستون‌های ساز در نمونه‌ی کوچک کششی برابر ۱۰ تن و در نمونه‌ی بزرگ کششی برابر ۶۰ تن را باید تحمل کنند. آزمون کردیم و دیدیم چوب، چنین فشاری را بر نمی‌تابد. برای نخستین بار از کمپوزیت استفاده کردیم. کمپوزیتی از فلز و چوب که خودمان ساختیم. پس از این‌که این مسأله حل شد به ساخت سیمش پرداختیم که در بخش ساخت سیم چگونگی‌اش را گفتم. در این بخش دیدیم به یک مشکل بسیار بزرگی خواهیم خورد و آن نگهدارنده‌ی سیم‌هاست که اگر بررسی کنید می‌بینید که بیشتر سازهای دنیا، سیستم کوکشان به سمتی رفته است که استوانه‌ای وجود دارد که سیم حول محور آن دایره می‌گردد؛ حتی در پیانو هم همین شکل است. بنابراین هیچ محوری نمی‌توانست چنین کششی را تحمل کند و آزاد می‌کرد. در این ساز ما برای نخستین بار از سیستم پیچ‌ومهره استفاده کردیم. کل سیستم کوک فرش دوطرفه است؛ یعنی، سیم از دو طرف به واسطه‌ی پیچ‌ومهره کوک و در طول خودش - نه حول محور چیزی - کشیده می‌شود.

وقتی این مسأله رفع شد ما توانستیم چنین قابلیت‌هایی را برای اولین بار از سازی بگیریم. در تمام سازها، از طول یک سیم دو فرکانس گرفته‌اند؛ به‌سان سنتور که دو طرف خرک گویند. ما در نمونه‌ی بزرگ این ساز توانستیم از طول یک سیم، چهار اکتاو صدا بگیریم و همین امر باعث شد که فرش در نمونه‌ی بزرگش، اولین سازی در جهان باشد که ۳۵۲ نت را می‌تواند اجرا کند.

هر کدام از این کاربردها که می‌گویم برابر یکی از کارهای فرش‌بافی است: فرش، اولین ساز چندنفره‌ی جهان است. در نمونه‌ی کوچک، چهار نفر و در نمونه‌ی بزرگ، ۱۰ نفر آن را می‌نوازند. بنابراین این ساز، نماد کار گروهی در فرش‌بافی است.

فرش، اولین ساز عمودی - افقی تاریخ است که هم به صورت عمودی، با یک مکانیزم خاص، نواخته می‌شود و هم افقی با یک سیستم دیگر، چون می‌خواستیم نماد فرش ایرانی باشد؛ چرا که اگر بنگرید مثلاً فرش ترکمن را افقی می‌بافند و فرش‌های دیگر را عمودی.

فرش، در بخش موزیکال‌ش، نخستین ساز آرشه‌ای، کوبه‌ای، زخمه‌ای، مضرابی و چکشی دنیاست که آرشه‌ای آن چندصدایی است و حتی با این‌که آنالوگ است، صداهای دیجیتال هم می‌تواند از خودش تولید کند؛ بدون هیچ سیستم دیجیتالی.

ادعا می‌کنم، بارزترین چیزی که در این ساز هست، این است که فرش اولین دیجیتال دنیاست و اولین تصویر دیجیتالی جهان است. در تصاویر دیجیتالی، چند میلیون پیکسل کنار هم، یک تصویر را تشکیل می‌دهند و در فرش چند میلیون گره، که هر گره، می‌تواند نماد یک پیکسل باشد.

از یک کودک تا یک غیرایرانی از فرش لذت می‌برد؛ یعنی، فرش به هیچ کس بخل نمی‌ورزد و به همه زیبایی می‌دهد. چیزی که ما در این ساز قرار دادیم این بود که این نخستین ساز بدون مربی بشر است. هر کس در هر رده‌ی سنی و هر سواد موسیقایی، هنگامی که پشت این ساز قرار می‌گیرد، می‌تواند آن را بنوازد. شما هر سازی را اگر طبق یک متد خاص دنبال نکنید، صدای هارمونیک نخواهید گرفت. ولی در این ساز، به صورت اتفاقی هم به هر قسمتش ضربه بزنید، صدای هارمونیک می‌شنوید و بارها و بارها افرادی که فرش را نواخته‌اند؛ بدون هیچ سابقه موسیقی نواخته‌اند.

نمونه‌ی بزرگی از فرش به عنوان پروژه‌ای ملی ساخته شده است که اکنون در موزه بنای عالی‌قاپو و چهل ستون قزوین نگهداری می‌شود. دو نمونه‌ی کوچک آن هم، برای آهنگ‌سازان و موسیقی‌دانان خوب کشورمان ساخته شده است

جناب شکری امیدوار است با کمک حمایت‌کننده‌ی، کنسرتی را به نام «هنروازی فرش‌بافان و فرش‌نوازان» برگزار کند؛ کنسرتی که واقعاً با فرش‌بافان آغاز شود و فرش‌بافان، فرش‌نواز شوند تا صدای مادران ایرانی که دوست داشتند بهشت را زیر پای فرزندان‌شان ببندازند به گوش همه برسد.

اگر این کنسرت انجام شود، صرفاً فقط با سه نمونه از ساز فرش، چهار نفر، شش نفر و ۱۰ نفر نوازندگی خواهند کرد. در این کنسرت به غیر از خانواده‌ی سازهای بادی، سازهای دیگر هم می‌توانند باشند و شنونده یک کار ارکسترال خواهد شنید و اگر امکان‌ش باشد می‌خواهم نخستین کنسرتش را برای کودکان فرش‌باف ایران بدهم تا همه یکجا جمع شوند و ما دست آنان را ببوسیم و بگوییم که در مقابل آنان، هیچی نداریم.

همچنین باید اشاره کنم که می‌توان با ساز فرش، سمفونی فرش را ساخت. فرش، گره به گره، رنگ و بُعد به ما می‌دهد و ساز فرش هم، نت به نت و فرم به فرم می‌تواند جایگزین آن گره‌ها شود و من به جرأت می‌گویم که روزی را می‌بینم که بچه‌های ایران زمین، سمفونی فرش کاشان یا کرمان یا تبریز و... را بزنند که شما از آن تابلوی موزیکال، آن تابلو فرش را ببینید

<https://zilooome.com/farsh-music-instrument/>

<https://www.iranboom.ir/honar/45-honar/10072-negahi-dobare-be-saz-haye-irani.html>

<https://www.isna.ir/news/98093022631/%D9%88%DB%8C%D8%AF%D8%A6%D9%88-%D9%87%D9%86%D8%B1%D9%86%D9%85%D8%A7%DB%8C%DB%8C-%D8%A8%D8%A7-%D8%B3%D8%A7%D8%B2-%D9%81%D8%B1%D8%B4-%D8%B3%D8%A7%D8%B2%DB%8C-%DA%A9%D9%87-%D8%B5%D8%AF%D8%A7%DB%8C%D8%B4-%D8%AA%D8%A7-%D8%B3%D8%A7%D8%B2%D9%85%D8%A7%D9%86-%D9%85%D9%84%D9%84-%D8%B1%D9%81%D8%AA>

<http://shokriworkshop.com/fa/product-showcase/%d9%81%d8%b1%d8%b4/>
